

TƏHSİLDƏ ÇƏTİNLİKLƏRİN ARADAN QALDIRILMASINDA FƏRDİ YANAŞMA BARƏDƏ

Sevil Abdinova

*S.C.Pişəvari adına humanitar fənlər
gimnaziyasının müəllimi*

Açar sözlər: *ibtidai təhsil, inkişaf səviyyəsi, diaqnostik müayinə, intellektual inkişaf, kollektiv, dünyagörüş, fəallaşma.*

Ключевые слова: *начальное образование, уровень развития, диагностические обследования, интеллектуальное развитие, коллектив, мировоззрение, активизация.*

Key word: *primary education, development level, diagnostic check up, intellectual development, collective, world outlook, interactive.*

İbtidai təhsil uşaqların ümumi orta təhsilinin başlanğıc mərhələsi olmaqla, əsas məqsədi onlara (bu pillədə təhsil alanlara) ətraf aləm haqqında ilkin bilikləri vermək, onları bir şəxsiyyət kimi formalaşdırmaq və inkişaf etdirməkdir. Ümumi orta təhsilin bu mərhələsinin qarşısında məhz belə bir məqsədin qoyulması, onun cəmiyyət, dövlət, ölkə və xalq (millət) üçün nə dərəcədə vacib bir məsələ olduğunu göstərir. Məsələ burasındadır ki, təhsilin digər (ümumi orta və ya peşə-ixtisas) pillələri ilə müqayisədə ibtidai təhsilin problemləri və uyğun olaraq ibtidai, xüsusilə birinci sinif müəllimlərinin qarşısında duran çətinliklə yalnız hələ yazmağı, oxumağı, saymağı, əşya və hadisələri öz adı ilə düzgün adlandırmağı bacarmayan kiçikyaşlı uşaqlara onların həyatlarının sonunadək istifadə edəcəkləri vərdiş və qabiliyyətləri öyrətməklə, yiyələndirməklə bağlı olan problem və çətinliklərlə bitmir.

Burada, (ümumi orta təhsilin bu pilləsində) xüsusilə də birinci sinifdə, ibtidai sinif müəlliminin rastlaşdığı ən başlıca və düzgün həll olunması çox yüksək həssaslıq və xüsusi diqqət tələb edən problemlərdən biri, eyni bir sinfə toplaşan müxtəlif inkişaf

səviyyəli (“güclü” və “zəif” inkişaf etmiş), müxtəlif ictimai mühitlərdən (məktəbəqədər təhsil müəssisələrindən və fərdi ailə mühitindən) gəlmiş, ayrı-ayrı mühitlərdə (ziyalılığı, sosial təminatı, dünyagörüşü, uşağa diqqəti, tərbiyələndirmə üsulu və seçimi ilə fərqlənən ailələrdə) böyümüş və indi onun (həmin sinifdə dərs aparən müəllimin) sinfində bir yerə cəmlənmiş uşaqlarla uğurlu təhsil işinin həyata keçirilməsinə düzgün yanaşma, onlarla düzgün ünsiyyətə gələ bilmə məsələsinin həllidir. Bu məsələ sadəcə olaraq hamının (sinifdəki şagirdlərin) eyni dərs otağında və eyni cür, eyni rəngli, eyni biçimli məktəbli stolunda oturdulması, hamı üçün eyni (vahid) olan məktəbli forması geyinməsi, pulsuz dərsliklər, eyni cür dərs vəsaitlərindən istifadə etməsi ilə həll olunmur. Bütün bu sadalanan təminatlar məsələnin zahiri və bəlkə də ikincidərəcəli tərəfləridir.

Məsələnin mürəkkəbliyi, onun çoxarqumentli olması ilə yanaşı, həm də düzgün həlli yollarının da müxtəlif olmasıdır. Ancaq əksər hallarda olduğu kimi, burada da kiçik fərdiliklərlə yanaşı, ümumi pedaqoji və psixoloji prinsiplərə, mövcud dövlət standartlarına arxalanan (söykənən) düzgün yanaş-

ma metodu seçmək olar və bu, çox vacibdir. Sözsüz ki, məsələyə, onun uğurlu həllinə dair vahid bir resept vermək (təklif irəli sürmək) heç də düzgün olmaz. Onun barəsində (ətrafında) təcrübələrə əsaslanan çoxlu müzakirələr aparıb, ayrı-ayrı konkret hallara uyğun təkliflər vermək daha düzgün olardı.

Öz 15 illik ibtidai sinif müəllimlik təcrübəmdə bu istiqamətdə sınaqdan keçirdiyim və müsbət effektini gördüyüm (müəyyənləşdirdiyim) bəzi məqamların üzərində dayanmağı məqsədəuyğun sayıram.

Hələ uşaqlar birinci sinifdə dərslə başlamadığı, yəni dərslərin ilinin başlanğıcına qədərki dövrdə onlarla kontaktda olduqda, ən başlıcası isə birinci sinifdə tədris prosesinin başlandığı ilk (birinci) həftə ərzində sinifdəki uşaqlar üzərində apardığım intensiv nəzarət-müşahidə işləri nəticəsində özüm üçün (qeyri-rəsmi olaraq) onları bir neçə qrupda qruplaşdırıram. Daha doğrusu, hər bir uşağın tədris, tərbiyə və təlim prosesi ilə bağlı, özünü qabarıq şəkildə büruzə verən çətinliklərini (problemlərini) əsasən təsvir edə bilən xüsusi, necə deyirlər, “məxfi” və ya “anonim” anket tərtib edirəm. Bu anketdə hər bir uşaq üçün apardığım diaqnostik müayinələr (müşahidələr) əsasında onun başlıca fərdi xüsusiyyətlərini və tədrislə bağlı çətinliyinin nədə (hansı aspektdə) daha çox (daha qabarıq) özünü büruzə verdiyini göstərirəm. Məsələn, belə qeydlər edirəm: “tez-tez fikri yayınır”, “fikrini toplaya bilmir”, “ümumi yanaşma ilə verilən bilikləri qəbul edə (qavraya) bilmir”, “müntəzəm olaraq tapşırıqların öhdəsindən gələ bilmir”; “əlavə göstərişlərə çox ehtiyacı var”, “yaddaşı zəifdir”, “həddən artıq utancaqdır”, “həddən artıq ərköyündür”, “çox təkəbbürlüdür”, “fiziki imkanları zəifdir – tez yorulur”, “dərslə zamanı sıxıntı keçirir”, “kollektivə öyrəşməyib”, “müstəqil məşğul ola bilmir”, “ailədə məşğul olmaq imkanı yoxdur”, “ailədə məşğul olmaq imkanları çox ge-

nişdir”, “hansı dərslərdə (fənlərdə) daha çox çətinlik çəkir”, “hansı dərslər onun üçün çox asandır” və s. Sözsüz ki, hər bir şagird üçün tərtib etdiyim belə fərdi anketin sonunda qeyd etdiyim “hansı vasitələrdən istifadə etməklə onun bu çətinliklərini (qüsurlarını) aradan qaldırmaq olar” qrafasında bu barədə öz fikrimi yazıram.

Bütün bu diaqnostik müayinələrdə uşaqların intellektual inkişafı, iri və xırda mütəhərrikliyi, yaddaşı, müstəqilliyi, sərbəstliyi, iradə və özünü səfərbər edə bilmə imkanları öyrənilir.

Sonra tərtib etdiyim həmin məxfi anketlərdə göstərilənlərə uyğun olaraq özüm üçün dərslə apardığım sinifdəki uşaqları (əlbəttə ki, onların özlərinə bildirmədən) qruplaşdırıram və tədris prosesində ümumi prinsiplərlə yanaşı, anketlərdə göstərilənlərə uyğun olaraq, hər bir qrupdakı şagirdlərə fərdi yanaşma üsullarından da istifadə edirəm. Əlbəttə, qruplaşdırma prosesində çox xırda-lıqlara getmirəm. Bu da imkan verir ki, adətən sinifdə olan 30-a qədər şagirdi belə bölgü əsasında maksimum 3-5 qrupa bölm.

Sonrakı müşahidələrim göstərir ki, həmin qruplara daxil etdiyim şagirdlər arasındakı fərq nəinki illər, rüblər, hətta aylar və həftələr ərzində belə tədricən və nəzərəçar-pacaq dərəcədə azalır. Beləliklə, ikinci, üçüncü siniflərdə dərslə apardığım sinifdə əlaçı, yaxşı oxuyan və nisbətən zəif oxuyan şagirdlərim olsa da, daha onların sırasında birinci sinifə qədəm qoyduqları ilk günlərdəki kimi yuxarıda sadaladığım aspektlərdə ciddi problemlə şagirdlərim olmur. Davranış, münasibət, təşkil olunmaq və s. ilə bağlı bir çox fərqlər isə, demək olar ki, tamamilə aradan qalxır. Əksər hallarda isə, birinci sinfin ilk günlərində çox ciddi çətinlikləri olan şagirdlər ikinci və üçüncü siniflərdə artıq sinfimizin ən fəal, daha yaxşı oxuyan, müstəqil çalışa bilən, kollektivimiz tərəfindən daha çox sevilən şagirdinə çevrilir.

Birinci sinifdə dərslərin başlandığı ilk günlərdə dərs apardığım sinifdəki uşaqları qruplaşdırmaq məqsədi ilə keçirdiyim diaqnostik müayinələr nəticəsində müəyyənləşdirmişəm ki, bir qayda olaraq sinifdəki uşaqlardan sayca birinci yerdə (təqribən 55–60 %) lazımi məqamda özünü səfərbər edə bilməyən, zəifiradəli, yəni uzun müddət (dərs saati ərzində) sakit otura bilməyən, diqqətsiz, idarə olunmayan, təşkil olunmaya yatmayan, sözbəxmayan uşaqlar; ikinci yeri (təqribən 20-25 %) fəaliyyətində adekvat modifikasiya, yəni passivlik, istəksizlik, maraqsızlıq, ancaq özünün istədiyi kimi və istədiyi halda (məqamda) fəallıq göstərən uşaqlar; üçüncü yerdə (təqribən 10-15 %) tədris materialı üzərində işləmək qabiliyyəti aşağı (zəif) olan, yəni ya ümumiyyətlə, yorğun, ya da tez yorulan, işləmək qabiliyyəti kifayət qədər olmayan (zəif olan) uşaqlar olur. Yalnız az bir qisim (təqribən 5 %-ə qədər) uşaq isə yuxarıda sadaladığım digər qruplara daxil olan psixi təşkilatlanması və dərk etmə qabiliyyəti anadangəlmə aşağı (zəif) olan, yəni uyğun olaraq fəaliyyət tempi ləng (asta) və fəaliyyət qabiliyyətinə malik olmayan uşaqlar olur.

Uşaqların tədrislə bağlı bu çətinliklərini aradan qaldırmaq (problemlərini həll etmək) üçün əsas vasitəni elə onların şagird (məktəbli) olduğu ilk gündən başlayaraq, məktəb psixoloqunun, loqopedin, hər bir şagirdin öz valideynlərinin köməyindən, evdə valideynlər və baba-nənə, böyük bacı-qardaşların vasitəsi ilə, eləcə də (ən başlıcası məktəbdə (özüm və köməkçi müəllim tərəfindən) əlavə məşğələlərin təşkil olunmasından geniş istifadə etməkdə görürəm. Bununla belə, ən başlıca təsir metodunu şəxsən özümün ümumi sinif fonunda hər bir şagirdə həm də fərdi yanaşmamda və təsirimdə görürəm. Belə ki, hər bir şagirdə onun haqqında tərtib etdiyim “məxfi” fərdi anketimdə daxil etdiyim “çətinliklər” qrupundan asılı

olaraq xüsusi yanaşmalar edirəm. Bu yanaşmalar başlıca olaraq şagirdlərdə müşahidə etdiyim çətinlik probleminin aradan qaldırılmasına yönəldilir.

Birinci qrupa daxil etdiyim şagirdlərə müntəzəm olaraq əlavə tapşırıqlar verməklə, tez-tez suallarla onlara müraciət etməklə, onları diqqətimdə saxladığımı hiss etdirməklə yanaşıram.

İkinci qrupa daxil etdiyim şagirdlərə intellektual tapşırıqlar verir və günbəgün bu tapşırıqların miqdarını (həcmi), çətinlik dərəcəsini tədricən və müntəzəm olaraq artırırım.

Üçüncü qrupa aid etdiyim uşaqları mümkün qədər onların əqli və fiziki (sağlamlıq) gücləri çatan tapşırıqlara cəlb edirəm.

Adətən şagirdlər sırasında dördüncü qrupa aid etdiyim uşaqlara çox az hallarda təsadüf olunur. Bu uşaqları dərs zamanı, eləcə də dərsdən sonra həm özümün, həm də köməkçi müəllimin, məktəb psixoloqunun diqqətində saxlayır, sinifdəki uşaqların onlara yanaşması tərzinə ciddi diqqət yetirir, valideynləri ilə tez-tez əlaqə saxlayır, mütləq qaydada tapşırıqlar, göstərişlər və məsləhətlər verir, onların öz uşaqları barədə fikir və təkliflərini dinləyir və həmin şagirdlə fərdi iş fəaliyyətində bunları nəzərə alıram. Həm də təkcə bu fikir və təklifləri sadəcə dinləməklə, uşaqların davranışı barədə fikirlərini onlara söyləməklə kifayətlənmir, onlarla (valideynlərlə) birgə (sıx) əməkdaşlıq edir, uşaqların ev ünvanlarına təhkim olunmuş sahə uşaq həkimləri ilə (pediatorlarla) yaxud da onların hansısa bir xəstəliyini müalicə və ya müayinə edən həkimin uşaq haqqında dediklərindən xəbər tutur, bu məlumatları həmin uşaq ilə təmasında, onunla bağlı pedaqoji fəaliyyətimdə hökmən nəzərə alıram.

Apardığım müşahidə və təhlillər göstərir ki, əksər hallarda “anonim” anketlərlə

ayrı-ayrı qruplara ayırdığım uşaqların bilik səviyyəsində nəzərəcarpan fərqlər mövcud olsa da (çünki sinifdə oxuyan 25-30 nəfər uşağın sifətinin rəngi, cizgiləri, boyu, çəkisi və s. kimi, sözsüz ki, bilik səviyyəsi də fərqli olacaq), onların təhsilinə ciddi təsir göstərən digər fərdi keyfiyyətləri (problemləri), yəni utancaqlıq, həddən artıq sərbəstlik, iradəsizlik, tənbellik, təkəbbürlülük, ərköynlük, küsəynlik və s. ilə bağlı çatışmazlıqlar xeyli dərəcədə aradan qalxır, onlar kollektivləşirlər. Bu isə sözsüz ki, öz növbəsində onların tədris olunan materialı mənimsəmələrinə, düşünmək, sərbəst işləmək sahəsində fəallaşmalarına, dünyagörüşlərinin artmasına, bir şəxsiyyət kimi formalaşmasına güclü təsir göstərir. Dərs apardığım sinifdəki uşaqların arasında yaranan qarşılıqlı xoş ünsiyyəti həmin sinifdə təhsil və tərbiyənin uğurla həyata keçirilməsində özümün ehtiyat qüvvəmə çevirirəm.

Əlbəttə, pedaqoji fəaliyyətdə ümumi tələblər istisna olmaqla, heç də yüz minlərlə müəllimin hər birinin dedikləri fikirlər bir ehkam kimi qəbul və məcburi şəkildə tətbiq oluna bilməz. Lakin bu da, bir təcrübə mübadiləsi, iş prosesində sınaqdan keçirilməsi və yoxlanılması pis olmayan xoşməramlı bir təklifdir. Mənim təqdim olunan məqalədə irəli sürdüyüm fikirlərim və seçdiyim tədris prosesində problemli (çətinlikləri olan) ibtidai sinif şagirdlərinə yanaşma metoduna aid müəllim həmkarlarımin münasibətlərini, fikir, təklif və iradələrini bilmək də mənim üçün çox xoş olar.

Rəyçi: dos. Ə.Abbasov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu, B., 2009.
2. Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartları. B., 2005.

3. Qasımova L., Mahmudova R. Pedagogika. B., 2003.

4. Zeynalov A. Təlimdə geridə qalan şagirdlərə fərdi yanaşma. B., 1996.

5. İsmixanov M. Pedagogikanın əsasları. B., 2009.

6. Kazımov N. Mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi. B., 2007.

7. Axundov S., Həsənov A. Ailədə uşaqların əxlaq tərbiyəsi. B., 1991.

8. Əlizadə Ə., Abbasov A. Ailə həyatının etika və psixologiyası. B., 1988.

9. Подласый И. Педагогика. М., 2000.

С.Абдинова

Об индивидуальном подходе при предотвращении трудностей в образовании

Резюме

В статье говорится о часто встречающейся проблеме, касающейся учащихся начальных классов. Комментируется значение метода, использованного педагогами начальных классов в предотвращении подобных трудностей на своей практике.

S.Abdinova

About the individual approach on eliminating challenges

Summary

The article is dedicated to the problems of primary class students. An experienced teacher's consultations and essential methods are commented as a sample to eliminate these challenges.